

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR BILAN ISHLOVCHI MAXSUS PEDAGOGLARNING RUHIY PSIXOLOGIK HOLATI

Shavkatova Shaxlobonu Shuxratjon qizi

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti psixologiya (faoliyat turlari bo'yicha)
magistraturaning 1-bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10609572>

Annotatsiya. Ushbu maqolada hozirgi kunda imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim-tarbiya olishlari uchun qilinayotgan amaliy ishlar, inklyuziv ta'lim va bu ta'lim to'g'risidagi qabul qilingan qonun va bu borada bugungi kundagi muammo va kamchiliklar xususida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Pedagogik texnologiyalar, maxsus ta'lim, dars, pedagog, samaradorlik, ta'lim va tarbiya, imkoniyati cheklangan bolalar.

PSYCHOLOGICAL STATUS OF SPECIAL EDUCATORS WORKING WITH CHILDREN WITH DISABILITIES

Abstract. This article talks about the practical work being done for the education of children with disabilities, inclusive education and the adopted law on this education, as well as the current problems and shortcomings in this regard.

Key words: Pedagogical technologies, special education, lesson, pedagogue, efficiency, education and training, children with disabilities.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ СТАТУС СПЕЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ, РАБОТАЮЩИХ С ДЕТЯМИ-ИНВАЛИДНОСТЬЮ

Аннотация. В данной статье рассказывается о проделанной практической работе по образованию детей с ограниченными возможностями, инклюзивном образовании и принятом законе об этом образовании, а также о текущих проблемах и недостатках в этом направлении.

Ключевые слова: Педагогические технологии, специальное образование, урок, педагог, эффективность, воспитание и обучение, дети с ограниченными возможностями здоровья.

Imkoniyati cheklangan (aqli zaif) bolalar maktablarida logopedik ishning asosiy vazifasi aqli zaif o'quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish bilan bir qatorda bu toifadagi bolalarni ijtimoiy tomondan orqada qolishlikka olib keluvchi ruhiy va jismoniy rivojlanishdagi turli xil nuqsonlarni tuzatish, yengillashtirish, kompensatsiya qilishga yo'naltirilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishga qaratilgan. Nogiron jismoniy, aqliy, psixologik va hissiy faoliyatning izdan chiqishi, shikastlanishi natijasida hayot faoliyatining cheklanishi munosabati bilan qonun hujjatlarida belgilangan tartibda nogiron deb topilgan va ijtimoiy yordam hamda himoyaga muhtoj bo'lgan shaxs tushuniladi. "Nogiron" atamasi hozirgi kunda eskirib qolgan va qo'pol bo'lgan so'z hisoblanadi. Shuning uchun ham bunday shaxslarga nisbatan "imkoniyati cheklangan insonlar" yoki "nogironligi bo'lgan shaxslar" deb murojaat qilish to'g'ri bo'ladi.

Imkoniyati cheklangan bolalar musiqa, rassomchilik, tasviriy san'at, kulolchilik, jismoniy tarbiya va sport, kompyuter, tikuvchilik hamda boshqa maktabdan tashqari to'garaklar bilan

qamrab olinadi. Shu bilan birga, inklyuziv ta'limda o'qitish usullari takomillashtiriladi hamda ta'lim jarayoniga individuallashtirish tamoyillari bosqichma-bosqich joriy etiladi.

Imkoniyati cheklangan bolalarga mo'ljallangan maktablar Xalq ta'limi vazirligi va Sog'liqni saqlash vazirligi tomonidan mintaqadagi jismoniy va psixik rivojlanishda imkoniyati cheklangan, maxsus sharoitlarda ta'lim-tarbiya olishga muhtoj bolalarning mavjud kontingentini birgalikda o'rganib chiqish yakunlari bo'yicha tashkil etiladi.

Ushbu maktablarni tashkil etish tegishli hududda oxirgi 5 yilda 3 yoshdan 16 yoshgacha bolalar o'rtasida tegishli kasalliklarning ko'payganligini ko'rsatadigan rasmiy statistika ma'lumotlari bilan asoslanishi kerak.

Imkoniyati cheklangan bolalarga mo'ljallangan maktablar o'quvchilar soni 250 nafardan oshmasligi kerak.

Bolalarni imkoniyati cheklangan bolalarga mo'ljallangan maktablarga yuborish xalq ta'limi boshqarmalari tomonidan, xalq ta'limi boshqarmalari huzurida tashkil etilgan psixologik-tibbiy-pedagogik komissiya xulosasiga ko'ra, ota-onalar roziligiga ko'ra amalga oshiriladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim-tarbiya tizimini yana-da takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" 2020-yil 6-noyabrdagi qaroriga asosan O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi faoliyatini yanada takomillashtirish bo'yicha Hukumat qarorini qabul qilish belgilangan.

Qarorda xalq ta'limi tizimida kasb-hunarga yo'naltirish, ijtimoiy-psixologik xizmat ko'rsatish mexanizmini yanada takomillashtirish, kasb-hunarga yo'naltirishning ilg'or tajribalarga asoslangan zamonaviy shakl va uslublarini joriy etish, inklyuziv ta'limni joriy etish, rivojlantirish hamda bolalar, ota-onalar, pedagog xodimlar va jamoatchilikni ijtimoiy-psixologik jihatdan tayyorlash orqali bolalar uchun xavfsiz inklyuziv o'quv muhitini yaratish ko'zda tutilgan.

— Ayni vaqtda Markaz tomonidan "Inklyuziv ta'lim laboratoriyasi"ning Nizomi hamda inklyuziv ta'lim berishning sifati va samaradorligini aniqlash mezonlarini ishlab chiqish, pedagog xodimlarning malaka oshirish kurslari uchun "Inklyuziv ta'lim" o'quv modulini yaratish va amaliyotga tatbiq etish, tuman (shahar) xalq ta'limi bo'limlarida tashkil etiladigan "Bolalarni ijtimoiy-psixologik qo'llab-quvvatlash markazi" negizida inklyuziv sharoitlarda ta'lim oluvchilar uchun psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash ishlarini tashkil qilish bo'yicha amaliy ishlar olib borilmoqda.

— Bolalar uchun xavfsiz inklyuziv o'quv muhitini yaratishda nimalarga e'tibor qaratish kerak?

Korreksiyalovchi (kamchiliklarini tuzatish) ta'lim mazmunini o'quvchilarning ehtiyojidan kelib chiqqan holda individual bo'lishini ta'minlash orqali har bir o'quvchi inklyuziv ta'lim sharoitida erkin his qiladigan darajaga yetkazilishi zarur. Buning uchun ta'lim jarayonida ishtirok etuvchi barcha pedagog xodimlar, tarbiyachilar oldiga yagona talab qo'yiladi. Bunda o'quvchilarni ijtimoiy hayotga tayyorlashga ya'ni oilada, mahallada, jamoat joylarida, umuman olganda hayotda qo'llaniladigan shaxslararo munosabatlardagi barcha kommunikativ ko'nikma va malakalar berilishini ta'minlashni ko'zda tutadi.

— Inklyuziv ta'limda maktab sinf xonalariga ham alohida talablar qo'yiladimi? — Ha

albatta, inklyuziv ta'limga o'tishda maktab va undagi sinf xonalariga alohida talablar qo'yiladi. Chunki barcha umumiy o'rta ta'lim maktablari sog'lom bolalarni ta'lim olishiga mo'ljallangan. Shuning uchun harakati cheklangan, zaif ko'ruvchi, ko'zi ojiz, kar va zaif eshituvchi bolalar uchun maxsus qurilmalar, moslamalar, darslik va o'quv materiallari, jihozlar bo'lishi talab etiladi.

— Inklyuziv ta'lim imkoniyati cheklangan o'quvchilar umumiy dasturlar orqali o'qitiladimi va unda qanday mutaxassislar faoliyat olib boradi?

— Inklyuziv sinflarda umumta'lim maktablarining barcha o'qituvchilari faoliyat olib boradi, faqat sinfdagi imkoniyati cheklangan bolalar bilan maxsus ta'lim mutaxassislari (surdopedagog, tiflopedagog, oligofrenopedagog) maxsus o'qituvchi sifatida hamkorlikda ish olib boradi. Inklyuziv ta'lim umumta'lim dasturlari asosida har bir yo'nalishdagi (ko'rishdagi, eshitishdagi, aqliy faoliyatida muammosi mavjud) bolalarga yo'naltirilgan, moslashtirilgan o'quv dasturlari asosida individual yondashuv orqali o'qitiladi.

Bolalarning qobiliyatlari va holatidan qat'i nazar, ularning barchasiga sifatli ta'lim taqdim etilishi kerak.

UNICEF inklyuziv ta'limni O'zbekiston ta'lim tizimiga kiritish masalalari bilan shug'ullanadi. Inklyuziv ta'lim vazifasi bolalarning qobiliyatlari va holatidan qat'i nazar, ularning barchasiga sifatli ta'lim taqdim etishdan iborat. Shu bilan birga, inklyuzivlik tamoyili imkoniyatlari cheklangan bolalar ijobiy ruhiy va ijtimoiy rivojlanishga ega bo'lishlari uchun oilada yashashlari va o'z tengdoshlari bilan birga oddiy maktabda bilim olishlari lozimligini nazarda tutadi. Inklyuziv ta'lim tizimi nogironlar aravachasidagi bola yaqin atrofda joylashgan har qanday maktabda ta'lim olishi, o'zlashtirishda qiynalayotgan bo'lsa, o'qish va yozishga o'rganish uchun maxsus yordamga ega bo'lishi, darslarga qatnamay qo'ygan bolaga esa maktabga qaytish uchun tegishli yordam ko'rsatilishini kafolatlaydi.

Inklyuziv ta'limning istiqbollari nafaqat o'quv jarayoni tashkilotchilari o'qituvchilar, balki nogiron bolalarni tarbiyalayotgan ota-onalar uchun ham katta qiziqish uyg'otmoqda. Bugungi kunda jamiyatimizda "maxsus" va oddiy bolalarning birgalikdagi ta'limi bilan bog'liq muammolar qanday hal etilayotganligi masalasi ayniqsa dolzarbdir. Inklyuziv ta'lim, avvalambor, uning barcha ishtirokchilari uchun bilim olishlari uchun maqbul sharoitlarni yaratishni nazarda tutadi.

Inklyuziv sinflarda oddiy bolalar va nogiron bolalar o'rtasida mustahkam do'stona munosabatlar shakllanadi. Ushbu do'stlik ularga xilma-xillikni yaxshiroq his qilishlariga yordam beradi. O'quvchilar o'zlarini yanada qulay his qilishadi va o'zlaridan farq qiladigan odamlar bilan muloqot qilishdan qo'rqmaydilar. Ular nogiron tengdoshlari bilan boshqa darajada muloqot qilishadi. Nogiron tengdoshlari esa bu jamiyatda o'zini kerakligini, yolg'iz ta'lim olishdan ko'ra sog'lom o'quvchilar bilan ta'lim olishlari, jamiyatda kerakli inson ekanligini anglaydilar.

REFERENCES

1. Djurayeva, S. (2020). MAXSUS TA'LIM JARAYONIDA PEDAGOGI TEXNOLOGIYALARNING SAMARADORLIGI. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
2. Nabiyeva, G. A. (2021). IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNING TA'LIM-TARBIYA OLISHLARI. *Scientific progress, 1(5)*.

3. <https://yuz.uz/news/zamin-fondi-eshitish-qobiliyati-zaif-bolalar-uchun-zamin-education-loyihasiga-start-berdi>
4. Zoxiriy, P. H. Z. Q. (2021). INKLYUZIV TA'LIMDA NOGIRON BOLLALARNI O'QITISH VA TARBIYALASH MUAMMOLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(1).
5. Poroshina, G. P. (1985). Organization and contents of labor training in boarding school for mentally retarded in summer time. *Defektologiya*